

ПЪРВАТА ПРОПОВЕД НА БУДА

Встъпителен очерк, превод и обяснителни бележки

АНДРЕЙ АНГЕЛОВ

**Публикувано в ORIENTALIA. Списание за Изтока
Издание на Нов български университет, брой 2/2005**

ПЪРВАТА ПРОПОВЕД НА БУДА

От древността до наши дни всички будисти, независимо от съществуващите понякога помежду им сериозни доктринални различия, приемат единодушно, че Буда е поставил началото на своята наставническа дейност с програмната си проповед за Четирите благородни истини, произнесена непосредствено след неговото Пробуждане в околностите на град Бенарес пред петима подвижници, бивши негови другари по съдба.

Най-богати полуисторически-полулегендарни сведения за тази проповед на Буда, с произнасянето на която той “завъртял Колелото на Закона” и поставил началото на първата в историята велика общочовешка духовна традиция, можем да намерим в палийския канон *Типитака* (“Три сборника”, буквално “Три кошници”) на будистката школа Тхеравада. Легендата разказва, че скоро след смъртта на Учителя на боговете и хората, която настъпила през май 544 г. пр. Хр.¹, сред неговите ученици и последователи възникнали разногласия по различни въпроси. Това наложило да се свика събор, на който да се изясни какво точно е учил Буда. Край град Раджагриха се събрали 500 от неговите най-изтъкнати ученици. Под ръководството на Упали били уточнени правилата за поведение на членовете на будистката община Сангха, а любимият му ученик Ананда запознал присъстващите с всички поучения, които бил чул лично от Буда. Решено било уточнените учения на великия Учител да се изложат в писмен вид. Така възникнал будисткият канон Типитака. В неговите три сборника: Виная-питака (Сборник на разясненията на правилата за поведение), Сутта-питака (Сборник на поученията) и Абхидхамма-питака (Сборник на обяснението на учението) били включени най-различни по жанр произведения – от изящни двустийшия до пространни теоретични трактати, – написани от различни ученици на Буда.

Ако Първият будистки събор се е състоял, както вече отбелязахме, малко след смъртта на Буда, то Вторият се свиква 100 години по-късно. Сведенията за тези събори носят почти изцяло легендарен характер и се оспорват от историците. Третият велик събор е свикан през III в. пр. Хр. в Паталипутра от императора на Индия Ашока. Сведенията и за този Събор са твърде едностранчиви и спорни от историческа гледна точка. Четвъртият велик събор, който се провежда в 29 г. пр. Хр. на остров Шри Ланка определено няма общобудистки характер – на него присъстват единствено представители на школата тхеравада. Няма такъв характер и свиканият в края на I век в Кашмир от император Канишка нов Четвърти велик събор – във всеки случай последователите на тхеравада от Шри Ланка, Бирма, Тайланд, Лаос и Камбоджа и досега не го признават за такъв. През 1871 г. царят на Бирма Миндон свиква в заплашената си от английска окупация страна нов, Пети велик събор. Основната задача на този, по същество чисто тхеравадински събор, е да освети уникалната сбирка от 729 мраморни плочи, на които, по заповед на царя, за следващите поколения е изгравиран целият текст на Типитака.

Що се отнася до проведения отново в Бирма Шести велик събор, продължил от май 1954 г. до май 1956 г., то той представлява безспорно едно от най-забележителните достижения в хилядолетната история на будизма. В неговата работа взима дейно

¹ Тази дата не се смята за достоверна и има по-скоро символично значение за т.н. “южен будизъм”: през 1965 г. в Шри Ланка, Бирма, Непал, Индия и др. тържествено бе отбелязано 2500-годишнината от оттеглянето на Буда в нирвана. Една година по-късно бе отбелязана тържествено и в Тайланд, Лаос и Камбоджа – в тези страни се смята, че това оттегляне е станало през май 543 г. пр. Хр. Днес обаче повечето изследователи на будизма от Азия, Европа и Америка са на мнение, че Буда е роден около 560 г. пр. Хр. и е починал около 480 г. пр. Хр. Напоследък най-често се посочва 563 - 483 пр. Хр.

участие не само последователите на тхеравада, които в случая се явяват домакини, но и много техни събратя - махаянисти от Тибет, Китай, Корея, Виетнам и Япония. Шестият събор обявява извършеното от авторитетното Общество за палийски текстове (Pali Text Society) транслитериране на текста на канона Типитака на основата на латинска азбука за равноценно с всички досегашни негови транслитерации, основани на различни южноазиатски писмени традиции. С това свое решение участниците в Шестия събор отбелязват по достоен за паметта на техния велик Първоучител начин 2500-годишния юбилей на будистката духовна традиция и нейното навлизане в съвършено нов, динамичен и глобален етап на разпространение и развитие.

Понастоящем се смята, че по времето на император Ашока (III в. пр. Хр.) ядрото на Типитака несъмнено е било вече на лице. Своя сегашен вид обаче Канонът придобива доста по-късно: през 80 г. пр. Хр. на остров Шри Ланка той бива записан в окончателен вид на езика пали. Обемът му е впечатляващ – заедно с по-късните коментари към него, Канонът обхваща около 25 хиляди печатни страници, т.е. приблизително 20 пъти повече от обема на Библията и Корана. Наистина, ако се отстранят многобройните буквални повторения на цели пасажи, включени в текста, най-вече с цел по-лесното му наизустяване, обемът на Канона рязко ще спадне, но той и тогава ще продължи да ни респектира с внушителните си размери.

Древните индуси, подобно на много други древни народи, имали своите свети писания, наречени *Веди*. Те били написани на ведически санскрит, език смятан от жреческото съсловие на древна Индия за свещен. По времето на Буда този език вече отдавна бил станал архаичен и мъртъв; употребявали го само жреците (брамините). Те смятали, че религиозният живот е единствено от тяхна компетенция, и че всяко ново духовно послание задължително трябвало да бъде изложено на недостъпния за обикновените хора свещен език на Ведите.

Буда, който произхождал от съсловието на *кишатриите* – военната аристокрация на древна Индия, решил обаче да скъса категорично с тази несъвместима с благородния дух на неговото универсално учение кастова религиозна традиция. Той се обърнал към своите ученици и последователи със следния ясен недвусмислен призив:

“Не бива да преправяте думите ми на езика на Ведите. Да се прави така е грешно. Всеки един от вас трябва да разпространява словото на Буда на своя собствен език.”²

Тъй като във всички свои проповеди Буда е апелирал преди всичко към разума на своите слушатели, той не се е нуждаел от някакъв специален “свещен” език. Това, което е вярно на пали или на санскрит ще си остане също толкова вярно на китайски, японски, тибетски, английски или български. Словото на Буда, стига да е точно и добре преведено, звучи на съвременните европейски езици не по-малко живо, ясно и впечатляващо, отколкото е звучало някога за първи път.

Пристъпих към превода на първата проповед на Буда, прочутата *Дхамма-чакка-паваттана-сутта* (“Поучение за завъртането на Колелото на Закона”)¹, с ясното съзнание, че съм длъжен да предоставя на читателя един, макар и точен по смисъл, но все пак чисто български по звучене превод на словото на Буда, т.е. превод, напълно свободен от неговорещите нищо на обикновения читател палийски и санскритски

² Виная-питака, Чуллавагга, V, 33. Цитира се по Дхаммапада, Перевод с пали, введение и коментари В. Н. Топорова, М., 1960, с.37.

термини. Тези читатели, които се интересуват специално от тях, ще ги намерят подробно изяснени в обяснителните бележки и в Приложението.

Дхамма-чакка-паваттана-сутта (известна още като Бенареската проповед на Буда) е безусловно най-превежданият на всички европейски езици будистки каноничен текст. За съжаление обаче по-голямата част от тези преводи са само частични и пренебрегват значителна част от нейното съдържание. Такъв е случаят и с превода на този текст в издадената у нас от EURASIA ACADEMIC PUBLISHERS през 1995 г. в превод от немски “Антология на будистката философия” на Ерих Фраувалнер. Колкото и да е странно, не ми е известно тази основополагаща будистка Сутра да е била превеждана (и публикувана) изцяло на български до този момент. Днес нейният палийски оригинал – както впрочем и целият будистки канон Типитака – е общодостъпен благодарение на Интернет. Но основната трудност при превода на този текст не е езиков, а преди всичко смислов. Наложил ми се в продължение на много години да работя върху проникването в смисъла на последната част на текста, която най-често се изпуска или не се удостоява с коментар. Оказа се, че тя не е съзвучна със сухата и твърде постна догматика на будизма тхеравада и на съвременния западен рационален “философски” прочит на учението на Буда, но за сметка на това е твърде съзвучна с махаянисткия езотеризъм и с други велики езотерични учения¹.

Постарах се преди всичко да запазя духа на този древен будистки текст. Искан да предам на съвременния български читател неговата атмосфера на безметежен покой и мъдра доброжелателност към всичко съществуващо, която така рязко контрастира с нашия напрегнат, вечно забързан, изпълнен с все нови и нови проблеми, конфликти и драми съвременен начин на живот. Затова и не съм заместил с многоточия, както обикновено се прави в подобни случаи, многобройните повторения в текста.

За по-голяма яснота и прегледност, преди всяка негова смислово обособена част съм поставил подходящо подзаглавие – нещо, което се прави твърде често при превода на палийски текстове на английски език.

- - -

Според традицията, малко преди да стане Буда (букв. “*пробуден*”), принц Сидхарта Готама^{III}, когото по това време наричали *Шакиямуни*, т.е. “безмълвникът (муни) от племето Шакия”, станал водач на малка група подвижници, която практикувала краен и опасен за живота аскетизъм. Когато осъзнал обаче, че тази крайност, подобна на всяка друга крайност, е вредна и безсмислена, Шакиямуни прекратил своето самоизтезаване чрез продължителен глад и обявил, че занапред ще следва един по-умерен начин на живот. Разочаровани от него, петимата му другари-аскети – Конданна, Бхаддия, Ваппа, Маханама и Ассаджи³ - го напуснали и избрали за свой водач Конданна.

Когато Шакиямуни станал Буда и с това достигнал целта на духовните си търсения, той решил да се отблагодари на своите някогашни учители и другари и да сподели най-напред с тях единственото нещо, с което се бил сдобил – драгоценното познание за тайната на безкрайния принудителен кръговрат на раждане и смърт (*сансара*)^{IV}, за пътя, който води към окончателното освобождаване от неговите вериги и към вечния блажен покой *нирвана*^V. Оказало се обаче, че двамата му бивши наставници Алара Калама и Уддака вече не са между живите и Буда се отправил към доскорошните си другари – петимата аскети.

³ Н. W. Schumann. The Historical Buddha, Arkana 1989, p. 52.

Когато наближил мястото, където седели, те си казали: “Ето братя, приближава подвижникът Готама, който изостави своята аскетична практика на съзерцание, за да живее в доволство. Няма да станем да го приветстваме, няма да му поемеме дрехата и чашата за подаяние; единствено ще му направим място, ако иска, нека седне.” Но щом Всеблагия^{VI} дошъл до тях, и петимата, въпреки уговорката си, станали и го посрещнали както подобава – един му поел дрехата и чашата за подаяния, друг му предложил да седне, трети му донесъл вода и кърпа, за да си измие краката⁴.

Но когато аскетите, както обикновено, се обърнали към Буда по име и го нарекли “брат”, той с благ, но сериозен глас им казал: “Не бива да се обръщате към Постигналия⁵ по име, не бива да го наричате “брат”. Постигналият е Съвършен⁶, неговото Пробуждане е върховно и пълно⁷. Разберете, о подвижници^{VII}, аз постигнах Не-смъртното⁸, станах способен да наставлявам и поучавам. Ако следвате моите наставления, вие твърде скоро, още в този живот, ще узнаете от собствен опит, ще видите със собствените си очи, ще постигнете със собствени усилия тази върховна цел на благочестивия живот, заради която млади брамини напускат дома си и стават отшелници.” Петимата аскети били много впечатлени от чутото, но все пак не могли да повярват, че е възможно подвижник изоставил своята аскетична практика на съзерцание, за да живее в доволство, да достигне до такова върховно озарение.

Но Всеблагия разсеял техните съмнения със следните думи: “Аз нито живея в доволство, нито пък съм изоставил своята практика на съзерцание. Повярвайте ми, аз постигнах върховната цел, заради която младите брамини напускат дома си и стават отшелници. А който постигне тази цел, става напълно Пробуден, става Съвършен.”

И добавил: “Забелязахте ли, о подвижници, че до сега никога не съм говорил с вас по този начин?”

Петимата аскети потвърдили, че това наистина е така.

“Аз говоря с вас по този начин – казал Буда – защото съм Постигнал, защото съм Съвършен, защото моето Пробуждане е върховно и пълно.”

Едва сега аскетите повярвали окончателно на своя бивш другар. Техните сърца и умове се разтворили за неговите думи и те с надежда зачакали той да им разкаже как е достигнал до тази, преследвана до сега и от самите тях, велика цел. А също, да им обясни как и те на свой ред да стигнат до нея.

В отговор на техните очаквания, Буда произнесъл своята първа проповед и с това “завъртял Колелото на Закона”, поставяйки началото на тази голяма и могъща духовна традиция, която днес наричаме будизъм.

⁴ Този разказ се съдържа във Виная-питака, Махавагга I. 6. Виж “Хрестоматия по истории Древного Востока”, Ч. 2, М., 1980, с. 134-139.

⁵ Tathāgata/ Tathāgata – “този който е достигнал (āgata) до Истината (tatha).

⁶ Arahant/ Arhat – букв. “достоеен”; този, който е постигнал нирвана и няма да се възражда повече.

⁷ Sammā Sambuddha/ Samyak-sambuddha – т.е. Пробуждане отвъд условната реалност на сансара.

⁸ Amata (pali) Т.е. това, което е отвъд кръговрата на раждане и смърт (сансара); епитет на нирвана.

Обяснителни бележки

^I Тук и по-нататък всички палийски и санскритски термини са дадени, както често се прави и на английски, в опростена транслитерация, т.е. без да се посочват уточняващите специфичното произношение на някои букви диакритични знаци. В пълна латинска транслитерация заглавието на сутрата изглежда така: *Dhammacakkappavattana-sutta* (на пали) или *Dharmacakrapravartana-sūtra* (на санскрит).

Дхамма / Дхарма е едно от най-важните и същевременно многозначни понятия не само в будизма, но и в цялата древноиндийска религиознофилософска традиция. Коренът **дхар** означава “държа”, “поддържам”. В Ригведа срещаме, произхождащите от този корен думи **дхармън** (“носител”, “разпределител”, “опора”) и **дхърман** (“защита”, “опора”, “закон”, “ред”). По-късно думата **дхарма** започва да се употребява и в смисъла на “добродетел”, “закон”, “морален дълг”, “правило”, “обичай”, “истина”, “истинска нравственост”, “истинска религия”. Будизмът превръща тази многозначна дума в своя основна категория. Самото учение на Буда бива наречено **Буда Дхарма**, а там където будизмът е господстващ мироглед, просто **Дхарма**. В будистката литература **дхарма** се употребява и в смисъл на “закон”, “учение”, “религия”, “елемент”, “качество” и др. В случая **дхамма-чакка / дхарма-чакра** (Колелото на Дхарма) е названието на разкрилия се на Буда, еднакъв за всички богове и хора, Върховен морален закон, управляващ Вселената.

С термина *сутта/ сутра* (буквално “нишка”) нещата стоят по-просто. В будистката литература той се използва само за текстове, които съдържат непосредствени поучения на Буда.

^{II}. При работата си върху моя превод ползвах предимно следните авторитетни преводи на тази Сутра от пали на английски и руски език:

- (1) на Е. J. Tomas (в сборника на Е. А. Burtт “The Teachings of the Compassionate Buddha”, N.Y., 1957, pp. 29-33),
- (2) на Walpola Sri Rahula (в книгата му “What the Buddha Thought”, N.Y., 1974, pp. 92-94),
- (3) на С. Nyānasatta Thera (в книгата му “Basic Tenets Of Buddhism. Aids to the Study and Teaching of the Dhamma”, Ceylon, 1957, pp. 40-41),
- (4) на Bhikkhu Bodhi (в сайта Buddha Sasana на Vinh Anson - <http://www.budsas.org/>),
- (5) на Е.С.Семека (в том I на “Антология мировой философии”, М.,1969, с. 117-119),
- (6) на А. В. Парибок - в превода му от пали на “Вопросы Милинды (Милиндапаньха)”, М., 1989, с. 445-451,
- (7) на Д. А. Ивахненко (в сайта му “Колесо Дхаммы”, <http://koleso.netherweb.com/dhamma/>, посветен на ранния будизъм, палийския канон Типитака и традицията тхеравада).

^{III} В нашия език все още има колебания относно изписването произнасянето на личното име на Буда. Например в електронната Българска енциклопедия “А-Я” - модерен вариант на престижното книжно издание на БАН публикувано през 2002 г., е предпочетена формата **Сидхартха**. Обаче в специализирания “Енциклопедичен речник на източната мъдрост”, С., 1996 г. (с.415) и в изданието през 1994 г. кратък речник “Религии: будизъм, християнство, ислям” е предпочетена по-кратката и благозвучна форма на това име: **Сидхарта** (с. 27). Така е преведено и заглавието на знаменития и многократно издаван и у нас роман на Херман Хесе “Siddhartha” (1922).

В западните езици е прието то да се изписва съгласно санскритската традиция: Siddhartha Gautama (Buddha). Като цяло и руската будологична школа се придържа към

този стандарт: Сидхартха Гаутама (Будда). На пали обаче личното и фамилно име на Буда съвсем не се изписват и не звучат както на санскрит: Siddhattha Gotama (Buddha).

Правилно или не, на български вече е прието да се пише и произнася Буда, а не Буддха или Будда. По същата причина смятам, че е по-уместно и благозвучно да пишем и четем Сидхарта, а не Сидхартха.. Що се касае до фамилното име на принц Сидхарта, счетох, че в случая е по-добре да използвам палийското Готама, а не санскритското Гаутама, тъй като в използваните от мен палийски текстове, то се изписва и произнася именно така.

Накрая ще отбележа, че тъй като повечето будистките термини са добили известност на Запад в тяхната санскритска форма (например **нирвана** и **карма** а не **ниббана** и **камма** както е на пали), много често дори пишешите на английски южнобудистки автори предпочитат да се придържат към вече общоприетата на Запад изразна форма.

^{IV} **saṃsāra / saṃsāra** (среща се и както **сансара**, и като **самсара**) – букв. “*странстване*”. В индуизма – принудителният природен кръговрат на раждане, смърт и прераждане. Буда включва в сферата на **сансара** всичко съществуващо във видимия и невидимия космос. Богове и демони, рай и ад, дори и самият бог-творец Брахма са само преходни елементи на този кръговрат, на това колело на съществуването (**бхава-чакра**). Всичко съществуващо е зависимо от съществуването на всичко останало. Сляпата жажда за обособено, независимо от всичко останало съществуване е основната двигателна сила, привързваща всички същества към този кръговрат. Единствено човекът като преходна форма на съществуване е в състояние да осъзнае истината за мъчителността (**дукха**) на **всяко** обособено съществуване и подобно на Буда да го прекрати изцяло и завинаги.

^V **nibbāna/ nirvāṇa** – букв. “*угасване*”. В случая става дума за угасването на сляпата жажда за обособено, независимо от всичко останало съществуване, а не за угасване на самото съществуване. Точно обратното, достигането на нирвана окончателно освобождава индивидуалния поток на съществуване (**сантана**) от неговите досегашни самоизградени кармични ограничения и привързаности. Поради това в будизма Махаяна се утвърждава, че по своята същност **сансара** и **нирвана** са идентични.

^{VI} Труден за адекватен и смислен превод на оригиналния многозначен термин **бхагава/ бхагаван**, изразяващ религиозно преклонение пред дадена личност. Срещат се най-различни варианти:

the Lord, the Blessed One;

Владыка, Блаженный, Благословенный, Учитель;

Господ, Възвисяния и др.

Според мен по-голямата част от тези епитети са смислово твърде много обвързани с монотеистичните религии и поради това неуместни. Известно е, че според будизма Пробуждането дарява човек с Върховното благо и го прави Премъдр и Всеблаг. Поради това в конкретния случай аз избрах епитета “Всеблагия” като най-подходящ.

^{VII} С превода на термина **bhikkhu/ bhikṣu** положението е малко комично. Явно смутени от неговото буквално значение “просяк”, “бездомник” (макар и в случая – просяк и бездомник не по принуда, а по свой собствен съзнателен избор), повечето

преводачи се опитват да го заменят с нещо по-възвишено: monk (монах), priest (свещеник) и по-рядко ascetic (аскет). Подобно е положението и с руските преводи. И там Буда нарича своите бивши сподвижници най-често “монахи”.

Но има и друга тенденция – да се остави терминът непреведен и да се обясни допълнително. По такъв начин постъпват съвременните южнобудистки автори и някои руски преводачи. Например, според Валпола Рахула **бхикху** (на санскрит – **бхикшу**) е “будистки монах, монах, прехранващ се с просия” (Walpole Sri Rahula, *What the Buddha Taught*, N.Y. 1974, p. 143).

Преводът, който предлагам е “подвижник”. Според тълковните речниците това е “човек, който води аскетичен живот; самоотвержен човек”. Струва ми се, че този термин най-добре описва бившите сподвижници и бъдещи ученици на Буда. Доколкото той самият решително се е обявил срещу аскетичната практика, би било неуместно да превеждаме **бхикху/ бхикшу** като “аскет”.

ПОУЧЕНИЕ ЗА ЗАВЪРТВАНЕТО НА КОЛЕЛОТО НА ЗАКОНА

Така съм го чул.

Някога Всеблагия бил отседнал край град Бенарес в еленовия парк Исипатана. Там той се обърнал към групата на петимата подвижници със следните думи:

Двете крайности

“Има две крайности, о подвижници, които оттеглилият се от света трябва да избягва.

Кои са тези две крайности?

Първата е отдаването на чувствени наслади; това е нисше, примитивно, светско, недостойно, безполезно.

Втората е отдаването на самоизмъчване; това е мъчително, недостойно и също безполезно.

Средният път

Избягвайки тези две крайности, Постигналия откри Среден път, който дава прозрение, дава познание, води към умиротвореност, към висше знание, към пробуждане, към вечен блажен покой.

А какъв е, о подвижници, този открит от постигналия Среден път който дава прозрение, дава познание, води към умиротвореност, към висше знание, към пробуждане, към вечен блажен покой?

Това е благородният Осмичен път, а именно:

съвършено разбиране,
съвършена мисъл,
съвършено слово,
съвършено поведение,
съвършен начин на живот,
съвършено старание,
съвършено внимание,
съвършена самовглъбеност.

Такъв е, о подвижници, този открит от Постигналия Среден път, който дава прозрение, дава познание, води към умиротвореност, към висше знание, към пробуждане, към вечен блажен покой.

Четири благородни истини

А ето, о подвижници, благородната Истина за мъчителността:

раждането е мъчително,
стареенето е мъчително,
боледуването е мъчително,
умирането е мъчително,
тъгата, скръбта, болката, унинието и отчаянието са мъчителни,

съединяването с неприятното е мъчително,
откъсването от приятното е мъчително,
неполучаването на жадуваното е мъчително;
накратко, всички форми на привързаност към съществуването са мъчителни.

А ето, о подвижници, благородната Истина за възникването на мъчителността:
поражда я жаждата, която разпалвана от наслаждения и страсти, води към все
нови и нови раждания в търсене на задоволяване ту тук, ту там, а именно:

жаждата за чувствени наслади,
жаждата за живот,
жаждата за прекратяване на живота.

А ето, о подвижници, благородната Истина за прекратяването на мъчителността,
което настъпва:

с пълното унищожаване на тази жажда,
с нейното изоставяне и отхвърляне,
с освобождаването и откъсването от нея.

А ето, о подвижници, благородната Истина за Пътя, който води към
прекратяване на мъчителността. Това е благородният Осмичен път, а именно:

съвършено разбиране,
съвършена мисъл,
съвършено слово,
съвършено поведение,
съвършен начин на живот,
съвършено старание,
съвършено внимание,
съвършена самовглъбеност.

Трите степени на познание за Четирите благородни истини

/1/ “Това е благородната Истина за мъчителността” – докато съзерцавах
незнайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такова прозрение, такова
познание, такова мъдрост, такова знание, такова озарение.

/2/ “Тази благородна Истина за мъчителността трябва да бъде усвоена изцяло” –
докато съзерцавах незнайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такова
прозрение, такова познание, такова мъдрост, такова знание, такова озарение.

/3/ “Тази благородна Истина за мъчителността е усвоена изцяло” – докато
съзерцавах незнайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такова прозрение,
такова познание, такова мъдрост, такова знание, такова озарение.

/4/ “Това е благородната Истина за възникването на мъчителността” – докато
съзерцавах незнайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такова прозрение,
такова познание, такова мъдрост, такова знание, такова озарение.

/5/ “Тази благородна Истина за възникването на мъчителността трябва да бъде
усвоена изцяло” – докато съзерцавах незнайни досега неща, о подвижници, в мен
възникна такова прозрение, такова познание, такова мъдрост, такова знание, такова
озарение.

/6/ “Тази благородна Истина за възникването на мъчителността е усвоена изцяло” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/7/ “Това е благородната Истина за прекратяването на мъчителността” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/8/ “Тази благородна Истина за прекратяването на мъчителността трябва да бъде усвоена изцяло” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/9/ “Тази благородна Истина за прекратяването на мъчителността е усвоена изцяло” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/10/ “Това е благородната Истина за пътя, който води към прекратяване на мъчителността” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/11/ “Тази благородна Истина за пътя, който води към прекратяване на мъчителността трябва да бъде усвоена изцяло” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

/12/ “Тази благородна Истина за пътя, който води към прекратяване на мъчителността е усвоена изцяло” – докато съзерцавах неznайни досега неща, о подвижници, в мен възникна такава прозрение, такава познание, такава мъдрост, такава знание, такава озарение.

Върховното пробуждане

И докато не усвоих изцяло, о подвижници, това тристепенно дванайсетчленно безупречно знание за Четирите благородни истини, аз не достигнах до това пълно Пробуждане, което, о подвижници, е най-висше в тази изпълнена с богове и демони Вселена, в този свят на отшелници и жреци, богове и хора.

Но щом като усвоих изцяло, о подвижници, това тристепенно дванайсетчленно безупречно знание за Четирите благородни истини, аз достигнах до това пълно Пробуждане, което, о подвижници, е най-висше в тази изпълнена с богове и демони Вселена, в този свят на отшелници и жреци, богове и хора.

И тогава в мен възникна съвършено прозрение и познание:
непоклатимо е освобождението на моя ум,
последно е това мое раждане,
не ще се раждам занаяпред отново.”

Личният характер на висшето познание

Така казал Всеблагия. Петимата подвижници с удовлетворение и радост посрещнали думите му. Но преди още те да отзвучат напълно, в почитаемия Конданна се разкрило девственочистото и неосквернимо око на висшето познание и той прозрял:

“Всичко, което възниква, е съставно и обречено на разпад.”

Всепобеждащата сила на Закона

Така било завъртяно от Всеблагия Колелото на Закона.

И възкликнали тогава обитаващите земята божества:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред и обитателите на първото небе – онова на Четиримата богове-пазител:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред и обитателите на второто небе – онова на Трийсет и тримата богове-господари:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред обитателите на третото небе – онова на Непознаващите страдания богове:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред обитателите на четвъртото небе – онова на Пребиваващите в доволство богове:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред обитателите на петото небе – онова на Наслаждаващите се на собствените си творения богове:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред обитателите на шестото небе – онова на Наслаждаващите се на чуждите творения богове:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

Като чули това, възкликнали на свой ред обитателите на висшите небеса – небесата на върховния бог Брахма:

“Завъртяно е вече от Всеблагия – край град Бенарес, в еленовия парк Исипатана – Колелото на Закона и никой в цялата Вселена – отшелник или жрец, бог или демон, върховно божество или друго същество – няма сила да спре неговия ход.”

И в същия час, и в същата минута, в същия миг, в който този възглас прозвучал в небесата на върховния бог Брахма, всички десет хиляди световни системи, образувачи Вселената се разтърсили, разклатили, разлюлели и в нея изгряла всепроникваща Светлина, чието сияние превъзхождало многократно бляскавото величие на боговете.

Тогава Всеблагия възкликнал:

“Ти прозря, Конданна! Ти прозря!”

От този ден започнали да наричат почитаемия Конданна – Конданна Прозрелия.

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

1. Най-краткото изложение на учението на Буда:

*Dukkham c'eva paññapemi
Dukkhasacca nirodham*

Majjhima Nikaya, 22

"Само за мъчителността (*dukkha*) уча аз и за нейното прекратяване" - Буда

2. Учението на Буда за Четирите благородни Истини (на пали и санскрит)

Cattāri-ariya-saccāni/ Catvāri-ārya-satyāni

1. Dukkha-ariya-sacca/ Duḥkha-ārya-satya
(Dukkha-sacca/ Duḥkha-satya)
2. Dukkha-samudaya- ariya-sacca/ Duḥkha-samudaya-ārya-satya
(Samudaya-sacca/ Samudaya-satya)
3. Dukkha-nirodha-ariya-sacca/ Duḥkha-nirodha-ārya-satya
(Nirodha-sacca/ Nirodha-satya)
4. Dukkha-nirodha-gāmiṇī-paṭipadā-ariya-sacca/ Duḥkha-nirodha-gāmiṇī-pratipad-ārya-satya
(Magga-sacca/ Mārga-satya; Ariya-magga/ Ārya-mārga)

3. Структура на благородния Осмичен път

1. Sammā-diṭṭhi/ Samyag-dṛṣṭi
2. Sammā-saṅkappa/ Samyak-saṅkalpa
3. Sammā-vācā/ Samyag-vāk
4. Sammā-kammanta/ Samyak-karmānta
5. Sammā-ājīva/ Samyag-ājīva
6. Sammā-vāyāma/ Samyag-vyāyāma
7. Sammā-sati/ Samyak-smṛti
8. Sammā-samādhi/ Samyak-samādhi

4. Най-чести преводи на названията на звената на благородния Осмичен път на английски език

1. Right (Complete) Understanding (Views)
2. Right (Complete) Thought (Purpose, Aspiration, Motive)
3. Right (Complete, i.e., Truthful) Speech
4. Right (Complete) Action (Conduct)
5. Right (Complete) Livelihood (Vocation)
6. Right (Complete) Effort (Application)
7. Right (Complete) Mindfulness (Alertness, Recollectedness)
8. Right (Complete) Concentration (Meditation, Contemplation)

5. Най-чести преводи на названията на звената на благородния Осмичен път на руски език

1. Правильное видение (понимание, взгляд); Истинное воззрение
2. Правильная мысль (решимость, намерения); Истинное помышление
3. Правильная речь; Истинное слово
4. Правильное действие (поступки); Истинное дело
5. Правильный образ жизни (средства к существованию); Истинная жизнь
6. Правильное усилие (усилия); Истинное стремление
7. Правильное внимание (осознанность); Истинная память
8. Правильное сосредоточение; Истинное созерцание

6. Относно точното значение на някои термини

1. Пътят (*Magga/ Mārga*), посочен от Буда, не бива да се схваща като състоящ се от осем последователни степени или стъпала. Всъщност той включва в себе си осем отделни, макар и тясно свързани помежду си паралелни пътеки. В основата му се намира **МЪДРОСТТА** (*Paññā/ Prajñā*), която обхваща неговите първи две звена. Следващите три звена (3, 4 и 5-то) са свързани с препоръчаното от Буда **ЕТИЧНО ПОВЕДЕНИЕ** (*Sīla/ Śīla*). В последните три звена (6, 7 и 8-о), наричани общо **СЪСРЕДОТОЧАВАНЕ [В СЕБЕ СИ]** (*Samādhi/ Samādhi*) се описва вътрешната работа, която очаква поелия по благородния Осмичен път. Както е указано и в Първата проповед на Буда, първото звено (съвършеното разбиране) същевременно се явява и крайна цел на този Път. Т.е. той има структура на колело с осем спици, поради което се нарича още **Dhammacakka/ Dharmacakra**.
2. Терминът **Sammā/ Samyak** означава "съвършен", "завършен". Ето защо в повечето случаи не е редно той да се превежда както на английски и руски, така и на български като "правилен" (right). Терминът "правилен" подвежда да се мисли например за съществуването на "неправилно

внимание (осъзнаване)” или “неправилно самовглъбяване”, което е лишено от смисъл и объркващо.

7. Някои основни характеристики на будисткия космос

Ранният будизъм **сансара** на три сфери: **кама-лока** (сетивен свят), **рупа-лока** (свят на формите) и **арупа-лока** (безформен свят). **Кама-лока** включва адските селения, селенията на гладните духове, биосферата (животинското царство), човешкото царство и обитателите на шестте нисши небеса, изброени в Първата проповед на Буда:

1. Небето на Четиримата богове-пазители.
2. Небето на Трийсет и тримата богове-господари.
3. Небето на Непознаващите страдания богове (свитата на бог Яма).
4. Небето на Пребиваващите в доволство богове (небето Тушита).
5. Небето на Наслаждаващите се на собствените си творения богове.
6. Небето на Наслаждаващите се на чуждите творения богове.

Всички тези небесни сфери на **кама-лока**, както и небесата на **рупа-лока** и **арупа-лока** са постижими за практикуващия свършена самовглъбеност и съответстват на определени медитативни състояния.

За да получим известна представа за висшите сфери на будисткия космос, трябва да имаме предвид, че той също възниква, развива се, достига зрялост, после постепенно се разгражда и накрая изчезва, за да даде път на следващия космос. Една небесна година съдържа 12 месеца по 30 небесни денонощия всеки или всичко 360 небесни денонощия. Тези небесни денонощия обаче са различно дълги за всяко едно небе.^{VII}

Продължителност на живота на боговете в кама-лока:

В 1-то небе:	500 небесни години (1 денонощие =	50 земни години)
В 2-то небе:	1 000 небесни години (1 денонощие =	100 земни години)
В 3-то небе:	2 000 небесни години (1 денонощие =	200 земни години)
В 4-то небе:	4 000 небесни години (1 денонощие =	400 земни години)
В 5-то небе:	8 000 небесни години (1 денонощие =	800 земни години)
В 6-то небе:	16 000 небесни години (1 денонощие =	1 600 земни години)

Продължителността на живота на обитателите на 17-те сфери на **рупа-лока** е многократно по-голяма от тази в небесата на **кама-лока**. Тези 17 сфери са сгрупирани в 4 групи, като продължителността на живота на боговете в горните три сфери рязко надхвърля времето на съществуването на познатата ни Вселена, което води до невярната представа, че тези небожители са безсмъртни.

Безформеният небесен свят (**арупа-лока**) включва в себе си:

-
1. Сфера на безкрайното пространство.
 2. Сфера на безкрайното съзнание.
 3. Сфера на пустотата.
 4. Сфера на нито възприятие, нито не-възприятие.

Съзнанието на обитателите на тези небесни сфери нямат телесна проява. Тези божествени същества живеят много по-дълго от останалите си небесни събрата и се наслаждават крайно интензивно единствено на собственото си съществуване. Но дори и те са обречени на неминуема смърт и прераждане, т.е. са част от същия вечен кръговрат на **сансара**, в който сме въввлечени и ние. Всички подчовешки форми на съществуване са лишени и от най-малката възможност да променят съдбата си. Що се касае до надчовешките форми на съществуване – боговете (или по-точно небожителите), то те живеят в блажена летаргия и нямат достатъчен стимул за освобождаване от кръговрата на **сансара**. Единствено крехката и мимолетна човешката форма на съществуване дава възможност за върховно Пробуждане, за пълно и окончателно освобождаване от този неспирен природен кръговрат. В този смисъл будизмът, подобно на християнството и исляма, също трябва да бъде наречен антропоцентрична религия. Общото например между будизма и исляма: две на пръв поглед свършено различни и дори несъвместими религии е в убеждението им, че в основата на нашата необятна и многопланова феноменална Вселена, а и на нас самите като индивидуални човешки същества, има само една единствена, непостижима и неописуема абсолютна и вечна Реалност, и че единствено човека е способен и призван да се слее изцяло и завинаги с Нея, а по този начин и с истинската същност на всичко съществуващо във феноменалния свят.

ПРИЛОЖЕНИЕ 2.

Dhammacakkappavattana-sutta (Saṃyutta-nikāya, LVI, 11)

Evaṃ me sutam, ekaṃ samayaṃ bhagavā bārāṇasiyaṃ viharati isipatane migadāye. Tatra kho bhagavā pañcavaggiye bhikkhū āmantesi:

"Dve me bhikkhave, antā pabbajitena na sevitabbā.

Yocayāṃ kāmesu kāmasukhallikānuyogo hīno gammo pothujjaniko anariyo anattasaṃhito, yo cāyaṃ attakilamathānuyogo dukkho anariyo anattasaṃhito, ete te bhikkhave, ubho ante anupagamma majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati.

Katamā ca sā bhikkhave, majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati: ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo seyyathīdam: sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammāājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi.

Ayaṃ kho sā bhikkhave, majjhimā paṭipadā tathāgatena abhisambuddhā cakkhukaraṇī ñāṇakaraṇī upasamāya abhiññāya sambodhāya nibbānāya saṃvattati.

Idaṃ kho pana bhikkhave, dukkhaṃ ariyasaccaṃ: jātipi dukkhā jarāpi dukkhā maraṇampi dukkhaṃ soka'parideva'dukkha'domanass'upāyāsā'pi dukkhā appiyehi sampayogo dukkho piyehi vippayogo dukkho yampicchaṃ na labhati tampi dukkhaṃ saṅkhittena pañcupādānakkhandhā dukkhā".

Idaṃ kho pana bhikkhave, dukkhasamudayo ariyasaccaṃ: "yāyaṃ taṇhā ponobhavikā nandirāgasahagatā tatra tatrābhinandinī, seyyathīdam: kāmataṇhā bhavataṇhā vibhavataṇhā".

Idaṃ kho pana bhikkhave, dukkhanirodho ariyasaccaṃ: yo tassāyeva taṇhāya asesavirāganirodho cāgo paṭinissaggo mutti anālayo.

Idaṃ kho pana bhikkhave, dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṃ: ayameva ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, seyyathīdam: sammādiṭṭhi sammāsaṅkappo sammāvācā sammākammanto sammā ājīvo sammāvāyāmo sammāsati sammāsamādhi.

"Idaṃ dukkhaṃ ariyasaccanti" me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ pariññeyyanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ pariññātanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

"Idaṃ dukkhasamudayo ariyasaccanti" me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhasamudayo ariyasaccaṃ pahātabbanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhasamudayo ariyasaccaṃ pahīnanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

"Idaṃ dukkhanirodho ariyasaccanti" me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhanirodho ariyasaccaṃ sacchikātabbanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhanirodho ariyasaccaṃ sacchikatanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

"Idaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccanti" me bhikkhave pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṃ bhāvetabbanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Taṃ kho panidaṃ dukkhanirodhagāminī paṭipadā ariyasaccaṃ bhāvitanti me bhikkhave, pubbe ananussutesu dhammesu cakkhuṃ udapādi ñāṇaṃ udapādi paññā udapādi vijjā udapādi āloko udapādi.

Yāvakīvañca me bhikkhave, imesu catusu ariyasaccesu evaṃ tiparivaṭṭaṃ dvādasākāraṃ yathābhūtaṃ ñāṇadassanaṃ na suvisuddhaṃ ahosi, neva tāvāhaṃ bhikkhave, sadevake loke samārake sabrahmake sassamaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho paccaññāsiṃ.

Yato ca kho me bhikkhave, imesu catusu ariyasaccesu evaṃ tiparivaṭṭaṃ dvādasākāraṃ yathābhūtaṃ ñāṇadassanaṃ suvisuddhaṃ

ahosi, athāhaṃ bhikkhave, sadevake loke samārake sabrahmake
sassaṃaṇabrāhmaṇiyā pajāya sadevamanussāya anuttaraṃ
sammāsambodhiṃ abhisambuddho paccaññāsiṃ.

Ñāṇaṅca pana me dassanaṃ udapādi akuppā me cetovimutti,
ayamantimā jāti natthidāni punabbhavoti.

Idamavoca bhagavā attamanā pañcavaggiyā bhikkhū bhagavato
bhāsitaṃ abhinandunti.

Imasamiṅca pana veyyākaraṇasmiṃ bhaññamāne āyasmato
koṇḍaññaassa virajaṃ vītamalaṃ dhammacakkhuṃ udapādi: "yaṃ kiñci
samudayadhammaṃ sabbantaṃ nirodhadhammanti".

Pavattite ca pana bhagavatā dhammacakke bhummā devā
saddamanussāvesu: "etaṃ bhagavatā bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye
anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattitaṃ appativattiyaṃ samaṇena vā
brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā
lokasminti".

Bhummānaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā cātummahārājikā devā
saddamanussāvesuṃ...

Cātummahārājikānaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā tāvatimsā devā
saddamanussāvesuṃ...

Tāvatimsānaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā yāmā devā
saddamanussāvesuṃ...

Yāmānaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā tusitā devā saddamanussāvesuṃ...

Tusitānaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā nimmāṇaratī devā
saddamanussāvesuṃ ...

Nimmāṇaratīnaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā paranimmitavasavattī devā
saddamanussāvesuṃ ...

Paranimmitavasavattīnaṃ devānaṃ saddaṃ sutvā brahmakāyikā devā
saddamanussāvesuṃ: "etaṃ bhagavatā bārāṇasiyaṃ isipatane migadāye
anuttaraṃ dhammacakkaṃ pavattitaṃ appativattiyaṃ samaṇena vā
brāhmaṇena vā devena vā mārena vā brahmunā vā kenaci vā
lokasminti".

Itiha tena khaṇena tena muhuttana yāva brahmalokā saddo
abbhuggaṅchi.

Ayaṅca dasasahassī lokadhātu saṅkampi sampakampi sampavedhi.

Appamāṇo ca ulāro obhāso loke pāturahosi: atikkamma devānaṃ
devānubhāvanti.

Atha kho bhagavā udānaṃ udānesi: "aññāsi vata bho koṇḍañño,
aññāsi vata bho koṇḍaññoti".

Itihidaṃ āyasmato koṇḍaññaassa aññākoṇḍaññottheva nāmaṃ ahoṣīti.